

Соборний майдан

6(114) листопад-грудень 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: Києво-Могилянська академія та співи у придворній капелі
(до 300-річчя від дня народження)

Його називають українським Сократом, українським Буддою, українським Жан-Жаком Руссо. Григорій Сковорода – одна з найвидатніших постатей в історії України, її культурі, педагогіці, філософії. Символ на купюрі у п'ятсот гривень, «неспійманий світом», чию крилату фразу «Світ ловив мене та не впіймав» нещодавно «привласнила» російська журналістка та громадська діячка Ксенія Собчак, використавши її для лінійки власного одягу та у особистому профілі інстаграму. Про нього написано й перенаписано гори друкованих книжок і гігабайти в інтернеті. Але ким він був насправді? Звідки він такий узвся?

Григорій Сковорода – виходець із родини неможливого козака із села Чорнухи на Полтавщині. Народився 3 грудня 1722 року. Батьки його були побожні, гостинні, чесні люди. Вихований у такому середовищі, юнак відрізнявся твердістю духу, прагненням до знань, зосередженістю на своєму внутрішньому світі.

Щодо точної дати його народження, то вона не була відома протягом двохсот років. І лише у 1922 р. біографами у особистому листі Сковороди до його друга Михайла Ковалинського знайшли цю інформацію – 3 грудня 1722 р. Батька називали Савкою; щодо матері, то у документах зазначено – Пелагея Сковородиха: натоді саме такою була ідентифікація жінки за чоловіком. Григорій побачив світ у родині із козацьким корінням, де, серед інших, побувала споконвічна традиція давати дітям освіту, навіть дівчатам. Тож у 7 років малий пішов до 4-річної школи у Чорнухах, а пізніше (у 12-річному віці) вступив до Києво-Могилянської академії.

Києво-Могилянська академія – перша вища школа України. У середині XVIII ст. викладачами тут були визначні релігійні діячі, педагоги, місіонери, філософи, дехто із них був згодом канонізований

православною церквою. На увагу заслуговує система оцінювання знань учнів у цьому навчальному закладі, котра містила у собі коротку та влучну характеристику студента і не тяжіла до унормованості, як зараз. На основі нещодавно віднайдених українськими науковцями першоджерел, можемо констатувати, що у молодших класах студенти отримували такі оцінки, як-от: «добр», «изряден», «надежден», «посредственен», «плох», «туп», «ленив»; а у старших – «небезнадежен», «не очень туп», «успеха похвального», «успеха досадного», «понятности скорой», «любомудр», «рассуждения доброго», «острого ума», «быстр», «остр», «в учении очень холоден», «может, только нерадив», «щастливой памяти, да рассуждения подлого», «трудом успех получает», «цвет между прочими».

Мабуть, оцінки на зразок «цвет между прочими» отримував у Києво-Могилянській академії й Сковорода. А втім, навчатися хлопцю там було важко, адже КМА славилася своїми суворими порядками. Розмовляти студенти мали тільки латиною, заборонялося також сперечатися із наставниками, мати при собі зброю, глузувати з убогих, дивитися кулачні бої. Сковорода згадував: «Не було мені рівних у науках, але драною була моя свита і не можна було втамувати голод досконалістю латинського вірша. Кожної весни мерли від голоду мої друзі-бурсаки, а як не хотів померти, то ходи по усьому місту і волай чимдуж пісні, псалми, заробляй копійку на прожиття...».

Григорій Сковорода

У Києво-Могилянській академії Сковорода вивчав філософію, вітчизняну, західноєвропейську та античну літературу, удосконалював свої знання із латини, грецької та німецької мов.

Навчання у КМА розтягнулося на довгі 10 років, адже Григорій Савич у цей період періодично відволікався то на участь у пісенному конкурсі у Глухові, то на перебування у Петербурзі, то на кількарічну мандрівку Європою.

Глухів – культурний центр та осередок європейської музичної освіти XVIII ст. – Г.С. Сковорода відвідав у 1742 році. Окрім виняткових розумових здібностей, Григорій Савич мав чудовий голос, доско-

← налий слух, грав на декількох музичних інструментах: скрипці, бандурі, гуслах та флейті. Хронологічні межі та ці фактори давали підстави деяким дослідникам локальної історії припустити, що нібито останній навчався і був випускником Глухівської співацької школи (першої та єдиної в Україні й Російській імперії, заснований у 1729 р. за ініціативи гетьмана Данила Апостола) разом із видатними та всесвітньо відомими композиторами Максимом Березовським і Дмитром Бортнянським.

Співацька школа знаходилась у самому центрі міста Глухова, біля церкви св. Миколая. І саме про неї писав у своєму щоденнику генеральний підскарбій Я. Маркович, зауважуючи, що там малі хлопчики проходили співацьку практику

перед тим, як їх мали відправити до двору.

Проте останні архівні знахідки харківських науковців засвідчили, що Сковорода приїздив до Глухова – тоді гетьманської столиці – й Глухівської співацької школи у 1742 році не на навчання, а лише, щоб узяти участь у відборі співаків до хорової капели імператриці Єлизавети Петрівни. Незважаючи на дуже високі вимоги до виконавців, він пройшов це випробування у церковному співі та «співі на італійський манер».

Із 1742 по 1744 рік Григорій був співаком-альтистом придворної капели у Петербурзі. Кар'єрний шлях стелився червоною доріжкою, богемний світ Петербурга та Москви чекав на Сковороду. Однак сите, але підневільне життя на чужині абсолют-

но його не задовольняло. Після дворічного перебування він, набравшись життєвого досвіду і отримавши платню за свою працю «п'ять відер горілки», припинив співі при дворі й відбув у закордонне відрядження.

Григорій Сковорода – видатний українець, котрий є прикладом вияву національної гідності, людина, яка випередила свій час, поет, байкар, творів якого ми, у переважній більшості, на жаль, не знаємо... Але пізнавати свою історію й непересічних особистостей у ній – це завжди на часі. Особливо зараз, коли пропагандисти і керманічі сусідньої країни-агресорки стверджують, що України начебто ніколи не існувало, а ми із росіянами живемо у єдиному гуманітарному, культурному та мовному просторі.

Олександр
МІРОШНИЧЕНКО

Науковий співробітник
Національного заповідника
«Глухів»

Архітектурна спадщина Олександра ГРОССА

Значний вклад у розбудову міста Глухова і повіту в середині XIX ст. зробив Олександр Іванович Гросс (Ліфляндська губернія) – архітектор-художник, титулярний радник. У 1856 р. він закінчив Академію мистецтв у Санкт-Петербурзі. Одна з перших робіт Гросса датується 1865 р. Архітектор став автором проекту пам'ятника О.П. Румянцева-Задунайського у Глу-

хові, який складався із бронзової статуї фельдмаршала (скульптор Жак-Домінік Рашет), постаменту із блоків пісковика, добутого в кар'єрах Андрія Михайловича Миклашевського та Ніколи Артемійовича Терещенка, в оточенні ажурної металеві огорожі.

У 1867 р. за проектом, розробленим О. Гроссом, була суттєво перебудована і розширена кладбищенська Вознесен-

ська церква у Глухові. Олександр Іванович з великою обережністю ставився до перебудов культової архітектури. У своїх проєктах він часто копіював старе оздоблення храму та переносив його на новобудову. Прибудовуючи дзвіниці до храмів XVII–XVIII ст., архітектор лише доповнював їх загальну композицію, звеличував, гармонійно вписував у тіло церкви. Так у 1871 р. за проектом Гросса було добудовано дзвіницю до глухівського Миколаївського храму. Таку ж практику він проводив і на території Глухівського повіту. Прикладом є дерев'яна дзвіниця храму в селі Семенівка, збудована у 1864 р., та кам'яна дзвіниця Покровської церкви села Собичеве (1871 р.).

Одним із шедеврів, де О. Гросс проявив весь свій хист, стала дзвіниця Михайлівської церкви у містечку Вороніж. У 1874 р. він виконав проєкт прибудови до храму з заходу триярусної мурованої дзвіниці, яку здійснили 1890 р. з незначними відхиленнями від проєкту. Пишно оздоблений оригінальний храм XVIII ст. міг бути спотворений невдалою прибудовою, але архітектор доклав неймовірних зусиль, щоб церква стала виглядати ще більш величніше. Так само, не порушуючи стиль композиції, Гросс добудував в селі Уланове, що на Глухівщині, дзвіницю до Михайлівського храму.

Свою любов до старовини Олександр Іванович поєднував з шаною до модних

Михайлівська церква з дзвіницею у смт Вороніж. Сучасний вигляд

тенденцій. Він був людиною свого часу, цікавився всім, що будувалося в єпархії. Українська церковна архітектура була просякнута глибокими традиціями. За свободою дій архітектора сліdkували консервативні замовники. Гросс міг задовольнити будь-які забаганки ктиторів храмів, але часто йому доводилося реалізовувати типові єпархіяльні проекти. Відомо про три подібні кам'яні церкви, споруджені за креслениками Гросса на території Глухівського повіту: у селах Есмань (1864 р.), Холопкове (нині Перемога) (1866 р.), Тулиголове (1873 р.).

Одним із шедеврів культової архітектури авторства О.І. Гросса стала глухівська золототерха синагога. Спроектована у 1867 році, вона мала доповнити загальну панораму Глухова, але в той же час не бути кращою за православні храми міста. З якихось причин проект не був повністю реалізований. Синагога, зведена у 1870 р., стала спрощеною копією роботи архітектора.

Окремим напрямком професійної діяльності Гросса була торгово-промислова архітектура. У 1867 р. він спроектував дерев'яну на кам'яному цоколі винокурню Івана Михайловича Скоропадського, що знаходилася на околиці Глухова. У 1871 р. архітектор виконав замовлення купця Івана Крюкова, який бажав спорудити на своїй ділянці кам'яну торгову лавку. Її фасад повторював типові форми глухівських магазинів.

У Державному архіві Чернігівської області знаходяться документи 1876 р., які розповідають нам про замовлення купця другої гільдії Семена Ларіоновича Букатіна на проектування торгових лавок у Глухові. Вони чільним фасадом мали виходити на торгову площу. Прямокутні у плані, лавки складалися з підвалу, першого поверху та даху із світловими вікнами. Мабуть, на такі архітектурні рішення Гросса надихнула стилістика Київської брами Глухівської фортеці – на фасадах спроектованого об'єкту проглядалися знайомі риси пам'ятки XVIII ст. Чи був реалізований

Дзвіниця Миколаївської церкви у м. Глухові. Сучасний вигляд. Фото Ю. Москаленка

даний проект – невідомо.

Здобувши повагу та визнання, О.І. Гросс був помічений родиною купців Терещенків. Їх співпраця тривала не один рік. Артемій Якович Терещенко довірив архітектору проектування власного житла. У 1869 р. був зроблений кресленик особняка Терещенка (будинок майбутньої чоловічої гімназії, нині центральний корпус ГНПУ ім. Олександра Довженка). Землю для будівництва Артемій Терещенко придбав у Глухівській повітовій земській управі. Згідно проекту, на рівні парадних кімнат другого поверху улаштовувалися два пандуси, які розширилися донизу. На першому поверсі мали знаходитися приміщення кладової для зберігання вина, котельні, кімнат покоївки, кухара, конторщика, економа, прислуги, їдальня для персоналу, пральня. На другому поверсі улаштовувалися кімната для дітей та гувернантки, гардеробна, спальня, дамська кімната, будуар, вітальня, оранжерея,

кладова, гостинна зала, їдальня, чайна кімната, буфет, контора, кабінет, приймальня, більярдна, гостьові кімнати.

У 1871 р. архітектором був спроектований притвор з вітарем до старої Анастасіївська церкви, старостою якої був Артемій Терещенко. Цього ж року депутати Глухівської земської управи вирішили придбати за 30 тис. рублів у старшого сина Артемія Яковича – Ніколи Терещенка ділянку землі разом з недобудованими спорудами по вул. Києво-Московській. В одному будинку планували відкрити прогімназію, в інших – лікарню та богадільню. Відразу після купівлі земельної ділянки земство надало з додаткового капіталу 10 тис. рублів на будівництво лікарні та богадільні. Архітектор Олександр Гросс зробив план і креслення богадільні, приміщення доглядача та лікарні.

Гросс брався і за рядові замовлення, проектуючи житлові будинки, добудови та флігелі. У 1868 р. він розробив проект цегляного будинку купця 2-ї гільдії Красовицького, 1870 р. розширив флігель маєтку глухівського 1-ї гільдії купця Георгія Біловського, а для нащадків полковника Плешкова склав проект розширення одного з будинків їх садиби у Глухові.

Окрема сторінка діяльності архітектора присвячена курським об'єктам. Він спроектував у місті ремісничу управу (1876 р.), план частини Знаменської вулиці (1882 р.), кам'яні лавки купця Бредихіна (1882 р.), розважальний вокзал у міському парку (1884 р.), розробив проекти реконструкції манежа під міський театр (1885 р.), міських лавок у Гостинному дворі (1885 р.), проект фасаду флігеля в садибі курського купця І.С. Новосельцева (1885 р.), план частини Курська із садибою Бочарова (1886 р.), проект дерев'яної лавки (1896 р.). Також О. Гросс здійснював технічний нагляд за роботами під час перебудови Курського повітового земства (1885–1886 рр.) і спроектував двоповерхову будівлю кам'яних лавок купця Шапошнікова у Белгороді.

З ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО ГЛУХОВА

Старовинне місто, безперечно, має свою історію. Досліджували її кілька поколінь краєзнавців, черпаючи матеріал головним чином з друкованих джерел, з тих історичних довідок, котрі містять різні видання XIX ст. Дуже дивно, що при тому залишилися поза увагою численні справи, котрі зберігалися у Глухівському архіві, до того, як його було спалено у серпні 1941 р. Втім мали зберегтися певні матеріали у фонді Синоду у Санкт-Петербурзі та у фонді Чернігівської духовної консисторії. Мабуть, колись там ще будуть зроблені цікаві знахідки, бо не могли безслідно зникнути численні описи, звіти.

Висвітлити історичне минуле Глухова неможливо без залучення й археологічних матеріалів. Раніше доводилось про це лише марити. Нині, на щастя, вже відомі надійні докази існування міста в давньоруську пору, до того ж ще на обжитому місці. Навіть не виключено існування невеликої кам'яної церкви доби спорудження подібних храмів в інших містах Сіверщини. Сьогодні це лише гіпотеза. Проте чи не на давньому церковниці близько середини XVII ст. споруджено ще першу дерев'яну церкву на честь архангела Михаїла? Відомо, що народна пам'ять утримує чимало з того, про що мовчать писемні джерела.

Знахідки кераміки XIV–XV ст. у центральній частині міста спростовують твердження про повну відсутність життя

на старому городищі після чуми 1352 р., але ж поки остаточно не заперечують занотований в писемних джерелах і таки в народній пам'яті факт відродження міста в першій половині XVII ст. За описом 1654 р. окремо існують «старосвицкое городище» з дерев'яною церквою архангела Михаїла та «Писочинского пана двор на горе», на місці якого згодом виник монастир. У 1693 р. муровану Михайлівську церкву будують на місці попередньої дерев'яної, хоча за свідченням закладної дошки, датованої 9 вересня 1693 р. (зберігалася в XIX ст. у Троїцькому соборі), вона вже «во имя свв. архангелов Михаила и Гаврила». Всі інші церковні споруди, починаючи з дерев'яного Троїцького храму, будують у Глухові у другій половині XVII ст., а деякі і упродовж XVIII ст.

Наскільки можна зрозуміти, архітектурні форми глухівських храмів цілком залишаються в контексті української будівничої традиції, міцно пов'язаної з типологією дерев'яних споруд. Зокрема, це доводить й існуюча Миколаївська церква (1693–1695), проте, з типовим пластичним декором, що знаходить пояснення в московському походженні будівничих. Троїцький собор,

Миколаївська церква у Глухові.
Друга половина XX ст.

закладений у 1720 р., у цілому мав бути подібним до збудованої коштом того ж гетьмана І. Скоропадського після 1719 р. соборної церкви Гамаліївського монастиря, але вийшло інакше, бо спорудження тривало до кінця XVIII ст., а освячення відбулося аж у 1805 р. Пізніше це й вважали датою заснування глухівської соборної церкви. Цей «довгобуд», розтягнутий в часі на 80 років (!), не обійшовся без шахрайства й витяг чимало коштів з державної скарбниці Російської імперії. Пізніше уряд помстився тим, що замість нового фінансування після пожежі міста 1784 р. «подарував» на добудову руїни Михайлівської та монастирських церков. Можливо, що причини таких дій імперського уряду дійсно лежали саме в політичній сфері, але ж місцева влада теж не вжила будь-яких заходів щодо відбудови погорілих церковних споруд і терпляче чекала на царську ласку. На той час в самій Росії всіляко стримувалося, ще від царювання Петра I, церковне будівництво, притому не за державний рахунок, а в регіональній церковній пресі, навіть у

Трьох-Анастасіївська церква з каплицею у м. Глухові. Фото повоєнних років

другій половині XIX ст., продовжувалася агітація на користь скорочення церковних парафій. Належить також звернути увагу на те, що навіть на плані Глухова 1837 р. читаємо: «Упраздненный женский монастырь, в котором из двух церквей одну большую за починкою обратит в приходскую». Тож є підстави не виключати й власну байдужість.

Не слід також забувати, що реліквії, начиння, стародруки з колишніх глухівських церков дбайливо зберігалися переважно в Троїцькому соборі й Миколаївській церкві: вони перелічені в підготованому до друку з ініціативи архієпископа Філарета Гумілевського «Историко-статистическом описании Черниговской епархии». Світлина деяких з них було репрезентовано на виставці XIV Археологічного з'їзду в Чернігові. Пізніше все це безслідно зникло, хоча не можна виключати, що окремі речі встигли потрапити до музеїв та книгосховищ. Принаймні нічого з того досі не опубліковано. Залишається хоча б розшукати згадані світлини.

Сьогодні вже неможливо з'ясувати, що саме в революційні роки й наступний період вивезено з Глухова до центральних музейних сховищ, що розграбовано, що знищено, що розпродано. Гучно грабували садиби, дістаючись для того з найвіддаленіших куточків повіту. Систематично з приватних осель реквізували все, що мало будь-яку цінну. Церковне майно ж тотально знищували як ідеологічно небезпечне, і лише дещо з того могло потрапити до музейної збірки, поодинокі речі опинилися у населення. Тому з відродженням парафій у воєнні роки до церков повернулися книги, ікони, церковне начиння. Деякі найбільш коштовні витвори повернули не відразу, а дещо пізніше, переконавшись у стабільності.

Важко було тоді передбачити, що від 1961 р. знову настануть лихі часи. Першою постраждала Миколаївська церква. Начиння було передано до інших церков, а куди поділися стародруки (повний комплект богослужбових книг киево-печерського видання другої половини XVIII ст.) – може хто скаже? Невідомою залишається доля коштовних речей зі Спасо-Преображенської церкви, в тому разі прикрашеної карбованою срібною шатою великої за розміром Євангелії, колись оздобленої емальми (в наявності було дві: велика (із зображенням євангеліста) й менша). Серед ікон було кілька елітарного мистецького рівня часу гетьмана К. Розумовського (1750–1764). З цієї самої серії три ікони знаходились у Миколаївській церкві. Вони так мали п'яничковий композиції, оточені золотими рокайльними завитками. В Анастасіїв-

Спасо-Преображенська церква у Глухові. Фото 1960-х років

ській та Миколаївській церквах існували фелони з оксамитовими гаптованими опліччями кінця XVII ст. із зображенням деісусної композиції з Христом Великим Архієреєм у центрі. Зазвичай їх іменували «апостольськими» й одягали тільки на великі свята. Третій подібний фелон був дещо пізнішого походження, мабуть виконаний на замовлення згаданого гетьмана К. Розумовського, тоді як попередні походили з майстерні Вознесенського Печерського жіночого монастиря у Києві, філією якого був Успенський монастир у Глухові. Ігуменею ж там була мати гетьмана І. Мазепи – Марія Магдалина (1688–1707). У 1968 р. літургичні гапти знайдено в тій же Анастасіївській церкві у мішку з ганчір'ям й вивезено до Музею українського образотворчого мистецтва в Києві. Інакше врятувати їх на той час було неможливо.

Дуже дивним доводиться вважати зникнення з глухівських діючих церков багатьох ікон, котрі тут знаходились ще наприкінці 1960-х рр. Йдеться не тільки про невеликі за розміром, але й про досить великі. Як, скажімо, можна непомітно вивезти ікону заввишки понад 2 м? В Миколаївській церкві була храмова ікона Миколая Чудотворця з рельєфним тлом, у великому різьбленому кіоті. Вона була з дещо пошкодженим авторським живописом, і тому на замовлення церковної громади перемальована Г. Косаченком у 1957 р. В такому вигляді, разом із великим кіотом, ікона перенесена до Анастасіївської церкви, де і знаходилась ще близько 1970 р. Нині її там не знайти, а це та сама давня ікона, котру найбільше шанували й виносили на престольні свята на середину

церкви й носили в хресному ході. Втратити назавжди цю святиню сьогодні діючої Миколаївській церкві вельми боляче.

Йдеться тут, звичайно, не стільки про обсяг загальних втрат, як про можливість дещо залучити до висвітлення культурного минулого Глухова, щільно пов'язаного з його церковними реліквіями. Чи багато пощастило їх врятувати? З Трьохсвятительської церкви на Білополівці це – поклонна храмова ікона й образ Богородиці Баликінської, що були перенесені до Вознесенської церкви. З Усівської Покровської церкви люди зберігали процесійний хрест й носили його на похоронах. Його виконано наприкінці XVIII ст. Йдеться лише про відоме.

Належить зауважити, що до існуючої краєзнавчої літератури часом потрапляють, явно не з перших рук, хибні твердження. Стосуються вони й творів сакрального мистецтва. Щодо останнього поховання на давньому кладовищі Красної Гірки, то воно відбулося влітку 1952 р., а небіжчиком був Федір Шепит, котрий мешкав на Водотечі, ліворуч від містка.

Тут наведені лише поодинокі факти, котрі стосуються минулого Глухова. Це минуле, схоже, швидко забувається. І замість нього виникають різні вигадки або ж упереджені тлумачення реальних подій. Як цьому запобігти? Очевидно, що це можливо лише шляхом вивчення оригіналів творів та архівних матеріалів. Мабуть не слід гребувати й народними переказами, але усвідомлюючи, що це фольклорне джерело, і цілком покладатися на нього небезпечно.

Василь Пуцко

Юлія
ШИШКІНА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

ГЛУХІВСЬКА СИНАГОГА

Глухів кінця XIX – початку XX ст. постає перед сучасниками різноплановим багатонаціональним містом зі славним історичним минулим та перспективною невизначеністю. Різноманітний колорит його мешканців став результатом національної політики імперського уряду, у владних коридорах якого в кінці XVIII ст. окреслили межу осілости єврейського населення – місця компактного проживання євреїв з метою запобігання проникнення їх у великоруські губернії і захисту російського підприємництва від єврейської конкуренції. Результатом цих обмежень стала надзвичайна скупченість єврейських ремісників та їх родин у містечках в межах смуги осілости, яка якраз проходила територією Глухівщини.

Глухів став тим містом, де євреї знайшли не тільки притулок, а й відчули себе повноцінними мешканцями: входили до владних структур, брали активну участь у формуванні міського інфраструктурного та архітектурного середовища. Статистична звітність 1858 р. підтверджує, що у Глухові за десяти-

народним переписом налічувалось 4404 чоловіки та 4667 жінок, з них єврейського віросповідання – 1215 чоловіків та 1254 жінки – майже третина всього населення.

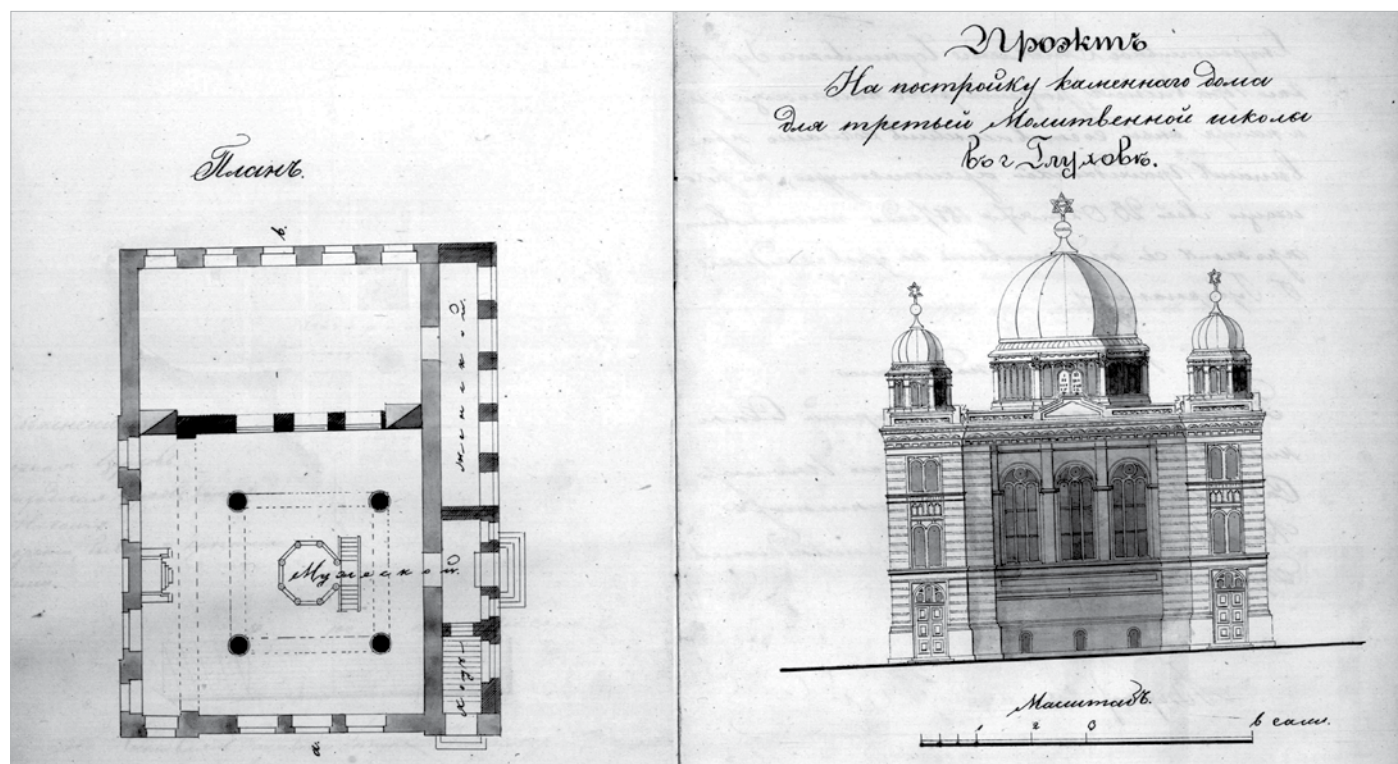
З огляду на багатонаціональне різноманітність, містяни досить толерантно ставились до різних релігійних конфесій. Тут були і розкольників, і представники римо-католицького, протестантського, єврейського, і навіть армяно-григоріанського віросповідань. Домінували, звичайно, християни православного віросповідання, які відправляли свої культові потреби у соборах та церквах.

Життя глухівських євреїв, зберігаючи традиції й заповіді, зосереджувалось навколо двох молитовних будинків. То були пункти, де збиралась і гуртувалась єврейська громадськість міста. Кожному молитовному будинку була притаманна своя аура. Будівлі культового призначення, як правило, зводились спільними зусиллями єврейських громад. Не стало виключенням і будівництво третього молитовного будинку у Глухові.

Історія будівництва глухівської синаго-

ги сягає середини XIX ст. Так у січні 1867 р. «...общество евреев города Глухова, имея особую необходимость устроить по числу душ Молитвенный дом близ Киевомосковской большой дороги, ...уполномочило от себя собратов своих купцов г. Глухова... согласно 258 статьи 12 тома части 1 св. зак. изд. 1857 года – заявить Правительству, что предположительное построение Молитвенного дома Еврейское общество имеет произвести на пожертвованные пособия обоих полов того общества. На каков предмет собрали добровольными приношениями сумму 3000 рублей серебром. Просим Уполномоченных ходатайствовать у Правительства разрешения на это...». Документ підписаний вісьмома купцями та двадцятьма міщанами, завіреним і скріпленим печаткою рабином глухівської спілки Нахимом Шумяцьким.

На той час існували певні норми і умови щодо дотримання відстані розміщення єврейського молитовного дому від православного храму. Глухівським повітовим землеміром були проведені відповідні заміри на місцевості, щоб

Проект будівництва синагоги у м. Глухові. Архітектор О. Гросс. ДАЧО, ф. 127, оп. 26, спр. 39

виключити будь-які непорозуміння до початку будівництва синагоги.

В кінці серпня 1867 р., попередньо здійснивши всі узгодження, Глухівське повітове управління подало на розгляд Чернігівського губерньського правління клопотання місцевої єврейської громади про дозвіл на будівництво молитовного будинку: «...о разрешении им постройки третьего каменного молитвенного дома в г. Глухове, так как существующие два молитвенных дома во время совершения обряда богослужения не вмещают в себе всех евреев, живущих в городе Глухове».

Будівництво мурованої синагоги було розпочате у 1867 р. за проектом глухівського архітектора О. Гросса. Це була кубічна однобанна будівля, поставлена з південного боку головної вулиці міста – Києво-Московської між комплексом Троїцького собору й Київською брамою. Будівля була вирішена в перехідних стильових формах від пізнього класицизму до історизму.

Співставляючи проект і вигляд синагоги на фото початку ХХ ст., можна побачити, що при будівництві відійшли від романо-мавританської стилістики, запропонованої архітектором, на користь класицистичної строгості. Замість вікон у вигляді трифоріїв улаштували високі аркові вікна, а замість запроєктованих

Глухівська синагога. Фото початку ХХ ст.

кількох бань влаштували одну на восьмигранному світловому підбаннику.

Синагога складалася з прилеглого приміщення і квадратної у плані молитовної зали, посеред якої стояли чотири колони тосканського ордера, які слугували опорою для світлового восьмерика. Отже, у Глухові була споруджена одна з найцікавіших пам'яток зазначеної епохи – «білокам'яна синагога, куполякої виблискував сусальним золотом». Вона стала справжньою окрасою

навколишнього міського середовища.

За радянської влади синагога перестала виконувати основну свою функцію. Її закрили як культову споруду, розмістивши тут міський архів. Влітку 1941 р., напередодні окупації міста німцями, у приміщенні синагоги раптово виник пожар, який знищив майже всі документи, що там зберігалися. Разом з унікальними документальними цінностями місто втратило і свою єврейську архітектурну родзинку.

Продовження
Початок у № 5 (113) 2022

РАСПИСАНИЕ ПРИХОДСКИХ
ЦЕРКВЕЙ И ПРИЧТОВ ПРИ НИХ
ПО ГОРОДУ ГЛУХОВУ
И УЕЗДУ ГЛУХОВСКОМУ
ЧЕРНИГОВСКОЙ ЕПАРХИИ

ЧЕРНИГОВСКИЯ
ЕПАРХІАЛЬНЫЯ ИЗВѢСТІЯ.
ЧАСТЬ ОФИЦІАЛЬНАЯ.

Приходские церкви, которые признаются нужными оставить самостоятельными и предполагаемый при них причт	Какие из бывших приходских церквей приписываются к самостоятельным, с каким числом прихожан и на каком основании	Сколько будет в приходе душ мужского пола, в каких селениях и на каком расстоянии (в верстах) от приходской самостоятельной церкви
11. Иоанно-Предтеченская в с. Палеевке: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшая церковь в с. Усок в 3 в.	Не имеется	1232 души, из них: в с. Палеевке 848, в д. Гутке в 4 в. 41, в д. Шпирмановке в 5 в. 88, в д. Стахорщине в 5 в. 3 и в д. Мироновке в 4 в. 252.
12. Преображенская в м. Ямполье: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшие церкви в с. Белице в 5 в. и с. Орловке в 6 в.	Не имеется	1070 душ, из них: в м. Ямполье 1004, в д. Прудиче в 4 в. 20, в х. Белогиши в 6 в. 8, в х. Гаевой в 12 в. 7, в д. Ростове в 4 в. 22 и в х. Бородавки в 2 в. 9
13. Георгиевская в м. Ямполье: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Белице в 5 в.	Не имеется	819 душ, из них: в м. Ямполье 812, в х. Панском в 2 в. 2 и в х. Савченкове в 5 в. 5
14. Успенская в с. Белице: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в м. Ямполье в 5 в.	Васильевская в с. Дорошовке с приходом в числе 352 души м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	908 душ, из них: в с. Белице 459, в х. Янки в 7 в. 11, в х. Ярышкине в 5 в. 12, в д. Рудне в 4 в. 26, в х. Брод в 3 в. 6, в х. Паперне в 2 в. 31, в х. Балутовке в 1,5 в. 11, в с. Дорошовке в 4 в. 92, в х. Палащенка в 3 в. 85, в х. Дорошовке в 3 в. 62, в д. Симоновке в 0,5 в. 102 и в х. Янкове в 1 в. 11
15. Михайловская в с. Журавке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Юрасовке в 2 в.	Казанская в с. Юрасовке в числе 253 души м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	853 души, из них: в с. Журавке 548, в х. Михайловском в 2 в. 48, в с. Юрасовке в 2 в. 225, в с. Разповке в 2 в. 5, в х. Карповке в 3 в. 14, в х. Недбаевке в 4 в. 13
16. Успенская в с. Чуйковке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Журавке в 5 в.	Не имеется	470 душ, из них: в Чуйковке 454, в х. Четвертакове в 1-й в. 16
17. Рождество-Богородичная в с. Орловке: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшая церковь м. Ямполья в 6 в.	Не имеется	1000 душ, из них: в Орловке 874, в д. Свесе в 5 в. 126

18. Михайловская в с. Гремячке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Шостке в 3 в. и с. Орловке в 5 в.	Введенская в с. Шостке с приходом в числе 430 душ м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	957 душ, из них: в Гремячке 490, в х. Воздвиженке в 3 в. 26, в х. Роговке в 2,5 в. 8, в х. Гавриловке в 3 в. 3, в с. Шостке в 3 в. 65, в д. Имшенке в 7 в. 302, в х. Шостке в 1 в. 3, в х. Роговке в 1 в. 5, в слоб. Собичевской в 4 в. 47, в х. Маслаковщине в 8 в. 8
19. В м. Марчихино-Буде Предтеченская: настоятель 1, псаломщиков 2.	Не имеется	1000 душ, все в одном месте
20. Николаевская: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: с. Гирина в 5 в. и с. Княжицей в 6 в.	Не имеется	990 душ, из них: в м. 670, в д. Рудинки в 8 в. 167, в д. Радионовке в 5 в. 81, в х. Жураховском в 6 в. 9, в х. Лимаевке в 7 в. 55
21. Рождество-Богородичная в с. Хохловке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Яновке в 5 в. и с. Княжицы в 4 в.	Не имеется	680 душ, из них: в с. Хохловке 289, в д. Никитовке в 3 в. 266 и в х. Лавры в 1,5 в. 125
22. Покровская в с. Яновке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Хохловке в 5 в.	Не имеется	539 душ, из них: в Яновке 189, в д. Лавры в 1 в. 238, в х. Лавры в 1,5 в. 112
23. Вознесенская в с. Княжицах: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: с. Хохловки в 4 в. и с. Яновки в 4 в.	Покровская в с. Гирине с приходом в числе 233 души м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	913 душ, из них: в с. Княжицах 507, в д. Степановке в 4 в. 173 и в с. Гирине в 3 в. 233
24. Рождество-Богородичная в с. Полковничьей-слободе: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшие церкви: в с. Уланове в 3 в. и с. Ястребине в 4 в.	Гергиевская в с. Пустогороде в числе 482 души м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	1090 душ, из них: в с. Полковничьей-слободе 519, в Малой-слободе в 1 в. 67, в с. Бальчики в 3 в. 22 и в с. Пустогороде в 5 в. 482
25. Николаевская в с. Сопычах: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшая церковь с. Бачевска в 5 в.	Георгиевская в с. Бачевске с приходом в числе 475 душ м. п. на праве приписной по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	1523 души, из них: в с. Сопычах 779, в д. Потаповке в 3 в. 131, в д. Бабилёвке в 5 в. 138 и в с. Бачевске в 5 в. 475
26. Успенская в с. Уланове: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Ястребине в 2 в. и с. Суходки в 3 в.	Не имеется	887 душ, из них: в Уланове 657, в д. Бабилёвке в 5 в. 147, в х. Борисенка в 5 в. 20 и в д. Сидоровке в 9 в. 63
27. Михайловская в с. Уланове: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Ястребине в 2 в. и Полковничьей-слободе в 3 в.	Не имеется	720 душ, все в одном селе
28. Ильинская в с. Суходоле: настоятель 1, помощник 1, псаломщиков 2. Ближайшие церкви: в с. Полковничьей-слободе в 3 в. и с. Уланове в 3 в.	Преображенская в с. Ястребине с приходом в числе 403 души по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	1204 души, из них: в с. Суходоле 521, в д. Кореньки в 3 в. 279, в х. Приблудном в 2 в. 1 и в с. Ястребине в 2 в. 403
29. Михайловская в с. Кучеровке: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшие церкви: в с. Ястребине в 5 в. и Студенке в 5 в.	Не имеется	1008 душ, все в одном месте
30. Рождество-Богородичная в с. Студенке: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Кучеровке в 5 в. и с. Есмани в 5 в.	Покровская в с. Белокопытове с приходом в числе 385 душ м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	887 душ, из них: в с. Студенке 492, с. Белокопытове в 2,5 в. 52, в слоб. Заруцкой в 2 в. 64, в д. Наумовке в 0,5 в. 32 и в д. Ляховке в 5 в. 237
31. Николаевская в с. Есмани: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в с. Студенке и Яновке в 5 в.	Не имеется	946 душ, из них: в Есмани 944 и в х. Еремеевке в 1,5 в. 2
32. Покровская в с. Некрасове: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшие церкви: в г. Глухове в 5 в.	Успенская в с. Семёновке в числе 215 душ м. п. и Покровская в с. Снопороде в числе 90 душ м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	931 душа, из них: в Некрасове 617, в х. Пикуне в 1 в. 9, в с. Семёновке в 1,5 в. 215 и в с. Снопороде в 3,5 в. 90
33. Николаевская в с. Сваркове: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшая церковь в с. Холопкове в 10 в.	Не имеется	1015 душ, из них: в с. Сваркове 928, в х. Колужного в 6 в. 69 и в х. Кравченка в 6 в. 18
34. Михайловская в с. Холопкове: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Баничах в 6 в.	Не имеется	774 души, из них: в Холопкове 588 и в д. Чернове в 5 в. 186
35. Покровская в с. Баничах: настоятель 1, псаломщик 1. Ближайшая церковь в с. Холопкове в 6 в.	Не имеется	557 душ, из них: в Баничах 371 и в д. Мацкове в 1,5 в. 186
36. Николаевская в с. Ховзовке: настоятель 1, псаломщиков 2. Ближайшие церкви: в с. Кончерги в 6 в. и Волокитине в 8 в.	Симеоновская в с. Ротовке с приходом в 245 душ м. п. по 62 и 63 ст. уст. дух. консистории	1072 души, из них: в Ховзовке 365, в д. Будище в 6 в. 181, в слоб. Монастырщине в 5 в. 25, в с. Ротовке в 6 в. 245 и в д. Вязовке в 4 в. 256

Подано мовою оригіналу. Продовження у наступному номері. Підготувала до друку Світлана Жукова

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Людмила АРТЕМОВА

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО